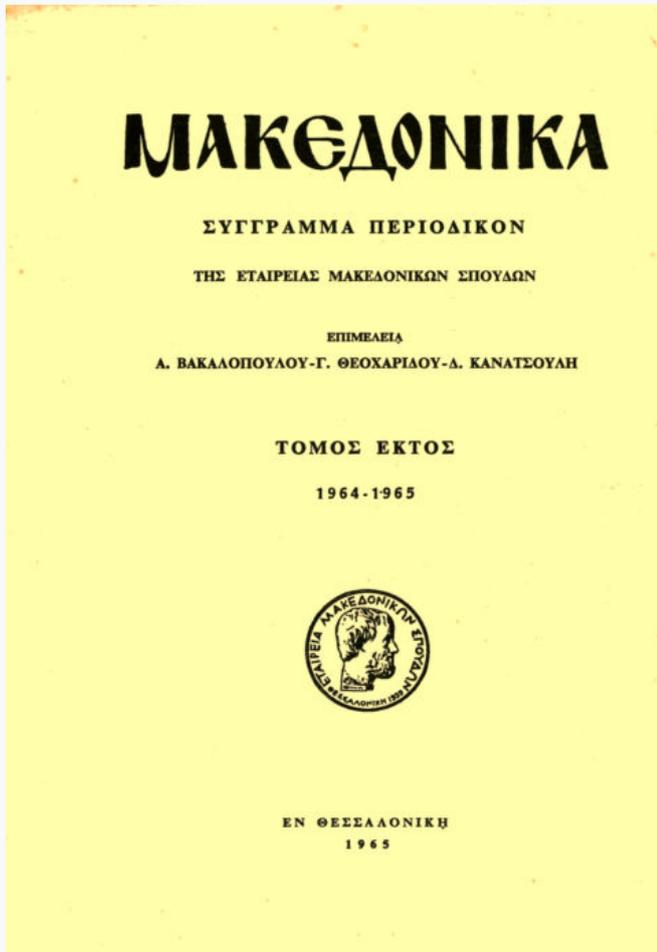

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Στίλπων Π. Κυριακίδης: 25 Οκτωβρίου 1887- 18 Μαρτίου 1964

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.456](https://doi.org/10.12681/makedonika.456)

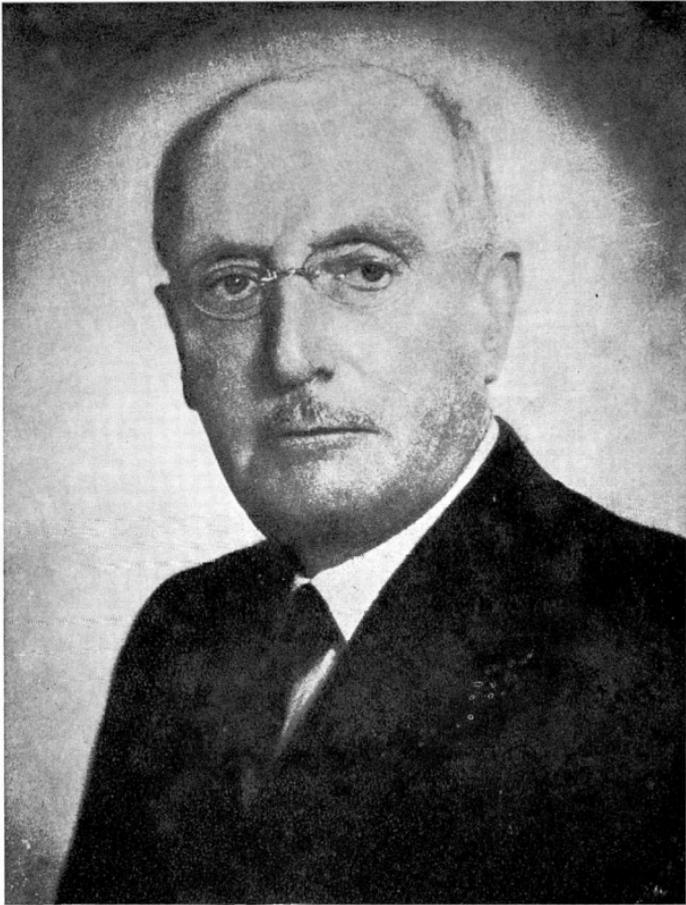
Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1965). Στίλπων Π. Κυριακίδης: 25 Οκτωβρίου 1887- 18 Μαρτίου 1964. *Μακεδονικά*, 6(1), ε'-κγ'. <https://doi.org/10.12681/makedonika.456>

ΣΤΙΛΙΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ
(1887 - 1964)

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

* 25 Ὀκτωβρίου 1887

† 18 Μαρτίου 1964

Τὸ περιοδικὸ αὐτό, ποῦ οἱ προηγούμενοί του τόμοι ἦταν γεμάτοι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτῆ του, τοῦ ἐκδότη του καὶ τοῦ ἐμψυχωτῆ του, ὡς τώρα, τοῦ Στίλπωνα Π. Κυριακίδη, δὲν θὰ ἔχη πιά στὸ ἐξῆς στὸ ξώφυλλό του καὶ στὶς σελίδες του συχνὰ τυπωμένο τὸ ὄνομα αὐτό. Ὁ Στίλπων Π. Κυριακίδης δὲν ὑπάρχει πιά.

Τὶς πρωινὲς ὥρες τῆς 18 Μαρτίου, ξημερώνοντας Τετάρτη, καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀνήσυχη νύχτα τελείωσε τὶς μέρες του μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γυναικας του καὶ τῶν παιδιῶν του ἀπὸ μιὰ τρίτη καρδιακὴ προσβολὴ ὁ καθηγητῆς καὶ δάσκαλος πολλῶν ἀπὸ μᾶς τοὺς νεώτερους, ὁ Στίλπων Π. Κυριακίδης. Ὁ θαλερὸς γέρος μὲ τὴ μεγαλοπρεπῆ κορμοστασιά εἶχε ἐπιζητήσει στὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια ἀπὸ δυὸ καρδιακὰ ἔμφρακτα. Στὸ τρίτο ὑπέκυψε, ἀλλὰ ἔκαμε στὸ Χάρο, ποῦ δυὸ χρόνια παιδεύontan νὰ ρίξει αὐτὴ τὴ «βασιλικὴ δρῦ» τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, πολὺ δύσκολο τὸ ἔργο.

* *

Ὁ Στίλπων Π. Κυριακίδης γεννήθηκε στὶς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1887 στὴ Κομοτηνὴ τῆς Θράκης (τὰ βυζαντινὰ Κοιμουτζηνὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ), μοναχοπαιδὶ τοῦ γιατροῦ Παρασκευᾶ Κυριακίδη καὶ τῆς γυναικας του Φωτεινῆς, διμοδιδασκάλισσας τὸ ἐπάγγελμα. Ὁρφάνεψε μικρὸς καὶ ἀνατράφηκε ἀπ' τὴ καλόκαρδη καὶ μαλακιὰ ἀπὸ μέσα, ἀλλ' αὐστηρῆ καὶ ἀγέλαστη ἀπὸ ἔξω μητέρα του. Τελείωσε τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο στὴ Κομοτηνὴ, ποῦ τότε λεγόταν μὲ τούρκικο ὄνομα Γκιουμουλτζίνα, καὶ τὸ Γυμνάσιο στὶς Σέρρες. Παρὰ τὶς οικονομικὲς στενοχώριες τῆς χήρας μητέρας του κατάφερε ὁ φιλομαθέστατος γιὸς νὰ ἐγγραφῆ τὸ 1907 στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου τότε δίδασκαν ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Νικόλαος Πολίτης, ὁ Κωνσταντῖνος Κόντος, ὁ Γεώργιος Μυστριώτης καὶ ἄλλες κορυφὲς τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης στὸ νεαρὸ ἀκόμα τότε ἐλληνικὸ κράτος. Ἀφοῦ τελείωσε τὶς σπουδὲς του στάλθηκε ἀμέσως καθηγητῆς τὸ 1911 στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ στὰ Γιάννινα. Τὸν ἐπόμενο χρόνο 1912 διαδέχθηκε τὸν Κωνσταντῖνον Ἄμαντο στὴ θέση τοῦ Γυμνασιάρχου στὸ Παγκύπριο

Γυμνάσιο τῆς Λευκωσίας στήν Κύπρο. Διηύθυνε ἐκεῖ τή σχολή δυό χρόνια. Γυρίζοντας πίσω στήν Ἀθήνα τὸ 1914 διορίστηκε συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας. Τὸ 1918 ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Πολίτης, ποῦ τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν προστάτευε ἀκόμα ἀπὸ φοιτητή, γιατί στίς ὑποδειγματικὲς φοιτητικὲς του ἐργασίες εἶχε ἀπὸ τότε διακρίνει τὸ ἐπιστημονικὸ του μυαλό, φρόντισε νὰ τὸν διορίσῃ διευθυντὴ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ποῦ μόλις εἶχε ἰδρυθῆ με πολλοὺς κόπους, φροντίδες καὶ ἐμπόδια. Τῆ θέσῃ αὐτῇ τῆ διατήρησε ὁ Κυριακίδης ὡς τὸ 1932 (Λαογρ. 12, 2 [1939] 304), ποῦ τὸν διαδέχτηκε σ' αὐτὴ ὁ λαογράφος Π. Φουρῖκης (πέθανε τὸ 1936).

Ὅταν τὸ 1926 ἰδρύθηκε τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, με μιὰ μόνο Σχολή, τῆ Φιλοσοφική, ὁ Κυριακίδης διορίστηκε τὸ Νοέμβριο τῆς χρονιάς αὐτῆς τακτικὸς καθηγητὴς σ' αὐτὸ στήν ἔδρα τῆς Ὁρθοσκείας τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, τοῦ Ἰδιωτικοῦ Βίου τῶν Ἀρχαίων καὶ τῆς Λαογραφίας. Ἦταν τότε μόλις σαράντα χρονῶν καὶ ὁ νεώτερος καθηγητὴς στὸ καινούργιο Πανεπιστήμιο. Καινούργιο Πανεπιστήμιο ὅμως δὲν σήμαινε τίποτα τὸ ἔτοιμο, ἀλλὰ σήμαινε ὅτι ὅλα ἔπρεπε νὰ βρεθοῦν, νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ λειτουργήσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Οἱ καινούργιοι καθηγητὲς ἔκαναν με ὑπέρογκους ὑλικοὺς καὶ πνευματικοὺς κόπους γιγάντιο ἔργο πρωτοπόρου. Μέσα σ' αὐτοὺς πρῶτος καὶ καλύτερος ὁ Στ. Κυριακίδης, ποῦ ἐγκαταστάθηκε ἀμέσως μόνιμα στῆ Θεσσαλονίκη καὶ ἀφιέρωσε τίς δυνάμεις του σ' αὐτό. Με τῆ χαλκέντερη ἐνεργητικότητά του, τὸν πρωτοχριστιανικὸ ζῆλο του καὶ τὴν ὑγεία τῆς νέας ἡλικίας του φορτώθηκε ὀγκῶδες διοικητικὸ ἔργο. Με τὴν ὀρθή του κρίση καὶ τὸ τετράγωνο μυαλό του ἔγινε σ' ὅλα ἀπαραίτητος σύμβουλος καὶ διευθύνων νοῦς. Αὐτὰ σημαίνουν χρόνο πολὺ καὶ κόπο ἀπέραντο. Γιὰ νὰ τὰ βγάλῃ κανεὶς πέρα, χωρὶς νὰ ζημιώσῃ τὸ διδαχτικὸ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργο, ἔπρεπε νὰ εἶναι Κυριακίδης. Δίδαξε στήν ἔδρα του αὐτῇ ὡς τὸ 1957 καὶ ἔγινε στὸ μεταξὺ τρεῖς φορές κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς του καὶ δυὸ φορές, τὸ 1934 καὶ τὸ 1942, πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, ἕως ὅτου τὸ 1957 τὸν πῆρε τὸ ὄριο ἡλικίας καὶ ἀποχώρησε σὰν ὁμότιμος πιά καθηγητὴς του.

Ἀπὸ τὸ 1940 ἦταν Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ποῦ μαζί με ἄλλους εἶχε βοηθήσει νὰ ἰδρυθῆ τὸ 1939 καὶ ποῦ ἔμεινε Πρόεδρος τῆς ὡς τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Τὸ πλούσιο ὀργανωτικὸ, ἐκδοτικὸ καὶ πνευματικὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας αὐτῆς καὶ τοῦ παραρτήματός της, τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, μαρτυροῦν, ἂν ἔχουμε ὑπόψη τὸ συγκεντρωτικὸ χαρακτῆρα τοῦ Κυριακίδη, ποῦ ἤθελε ὅλα αὐτὸς νὰ τὰ ρυθμίξῃ καὶ ὅλα νὰ τὰ ἐλέγξῃ, πόσο μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο του ἀφιέρωσε καὶ στὸ ἔργο αὐτό.

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τίμησε στίς 10 Νοεμβρίου 1951 σὲ μιὰ συγκινητικὴ γιορτῇ στήν Αἴθουσα Τελετῶν

του Πανεπιστημίου τη συμπλήρωση 25 ετών της καρποφόρας διδακτικής και επιστημονικής δραστηριότητας του Στίλωνα Π. Κυριακίδη και σε συνεργασία με την Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών έβγαλε το 1953 όγκώδη τόμο προς τιμή του με τον τίτλο «Προσφορά εις Στίλωνα Π. Κυριακίδη». (Παράρτημα άριθμ. 4 του περιοδικού «Έλληνικά». Θεσσαλονίκη 1953).

* * *

Τήν επιστημονική του σταδιοδρομία άρχισε ό Στ. Κυριακίδης σάν λαογράφος και σάν συνεχιστής του έργου του καθηγητή του Ν. Πολίτη, του πατέρα της επιστήμης της λαογραφίας στην Έλλάδα. Το έρευνητικό όμως πνεύμα του Κυριακίδη τον ώθησε νά ξεελιχθί και σε ένα δυνατό φιλόλογο, ιστορικό και βυζαντινολόγο.

Σάν λαογράφος ό Στ. Κυριακίδης, πού άπό το 1918 διηύθυνε το «Λαογραφικό Άρχείο», και σάν μόνος εκδότης - μετά το θάνατο του Ν. Πολίτη στις 12 Ίαν. 1921 - του περιοδικού «Λαογραφία», του κυρίου όργάνου της νεαρής στην Έλλάδα επιστήμης της Λαογραφίας, ώς το 1951, όργάνωσε και έπεξέτεινε τις λαογραφικές μελέτες στην Έλλάδα όσο κανείς άλλος. Τις όργάνωσε περιλαμβάνοντας σ' αυτές καινούργια πεδία έρευνας και ύποδεικνύοντας γι' αυτές καινούργιες μεθόδους εργασίας. Τις έπεξέτεινε διατυπώνοντας καινούργιες άντιλήψεις γιά τους επιστημονικούς τους σκοπούς και άπλώνοντας αυτές και έξω άπό τά έθνικά σύνορα μέσα στά πλαίσια της διεθνούς συγκριτικής λαογραφικής επιστήμης.

Κλασικές γιά τή λαογραφική επιστήμη θεωρούνται οί εργασίες του «Αί γυναίκες εις τήν λαογραφίαν» (1920), «Έλληνική λαογραφία Α'» (1923), «Τά παιδιά του δεκαπεντασυλλάβου» (1923, Ήμερ. Μ. Έλλάδος) και «Αί ιστορικοί άρχαι της δημόδους έλληνικής ποιήσεως» (1934). Αυτές συμπληρώθηκαν ώς το 1935, πού έμφανίζεται σχεδόν ολοκληρωμένο το λαογραφικό έργο του Κυριακίδη, με πολλά άρθρα στη Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαιδεία και στο Έγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Έλευθερουδάκη, μέσα στα όποια ξεχωρίζουν σάν μεγαλύτερες συνθέσεις τά άρθρα «Λαϊκή ζωή» και «Λαογραφία» στον τόμο «Έλλάς». Κοντά στα άρθρα αυτά δημοσιεύονταν στους πρώτους δέκα τόμους της «Λαογραφίας», πού είχαν βγί ώς τότε, οί ύποδειγματικές επιστημονικές μονογραφίες του, όπως «Θυσία έλάφου έν νεοελληνικοίς συναζαρίοις» (τόμ. ΣΤ'), «Διγενής και κάβουρας» (τόμ. ΣΤ'), «Άσματα και αίνιγματα» (τόμ. Η'), «Ιωάννης ό Χρυσόστομος ώς λαογράφος» (τόμ. ΙΑ') κ.ά.

Τό Φεβρουάριο του 1932 ό Κυριακίδης, καλεσμένος άπό τον καθηγητή Κ. Άμαντο, μίλησε στην αίθουσα παραδόσεων της Φιλοσοφικής Σχολής Άθηνών στους φοιτητές με θέμα «Τί είναι λαογραφία και εις τί όντατα νά ώφελήση ή σπουδή της». Τήν όμιλία αυτή τή δημοσίεψε με έπίμετρο και

σημειώσεις το 1938 στο IB' τόμο της «Λαογραφίας» (σ. 130-157). Το 1953 ξαναγύρισε ύστερα από δέκα πέντε χρόνια στο ίδιο θέμα σε μιὰ διάλεξη του προς τούς εκπαιδευτικούς στα Τρίκαλα, που τὴν δημοσίεψε σὲ καινούργια ἐπεξεργασία τὸν ἴδιο χρόνο στὴ Θεσσαλονίκη στὰ «Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν», ἀριθμ. 13, με τὸν τίτλο «*Ἡ λαογραφία καὶ ἡ σημασία της*».

Τις ἀπόψεις του γιὰ τὸ τί εἶναι λαογραφία μᾶς τις ἔδωσε ὁ Κυριακίδης στὶς ἐργασίες του ποὺ περιστρέφονται γύρω στὸ θέμα αὐτό. Παραθέτουμε μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς τις ἀπόψεις του με τὰ ἴδια του τὰ λόγια. «*Ἡ λαογραφία ἐξετάζει τὰς διὰ λόγων, πράξεων ἢ ἐνεργειῶν ἐκδηλώσεις τοῦ ὕλικου, πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ*» (ὁμίλ. 1953, σ. 25). Ἔτσι ἡ λαογραφία δὲν εἶναι πιά συλλογὴ τῶν λειψάνων τοῦ παρελθόντος, τοῦ κλασσικοῦ καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, καὶ ὁ λαογράφος δὲν εἶναι πιά ὁ ρακοςυλλέκτης τῶν κουρελιῶν τοῦ παρελθόντος. Ἔτσι ἡ λαογραφία ἀνατρέχει στὶς ψυχολογικὲς πηγὲς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὀλοκληρώνει σὲ σύνολο τὴν εἰκόνα τοῦ ἔθνικο βίου τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἡ ἄποψη ὀργανώνει τις λαογραφικὲς μελέτες, προσθέτοντας καινούργια πεδία ἐρεύνης, ποὺ ἀπαιτοῦν καινούργιες μεθόδους. Ἔπειτα λέγει: «*Κανὲν σινικὸν τείχος δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ τῶν λαῶν ἐπικοινωνίαν, ἢ δὲ ἐπικοινωνία αὕτη...συνεπάγεται καὶ ἀνταλλαγὴν ὕλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ...Διὰ τοὺς λόγους τούτους, μετὰ τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ πρὸ τῆς ψυχολογικῆς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ συγκριτικὴ...*». (ὁμίλ. 1953, σ. 145). Αὐτὴ ἡ ἄποψη ἐπεκτείνει τις λαογραφικὲς μελέτες, τοποθετώντας αὐτὲς καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ σύνορα καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς διεθνοῦς συγκριτικῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης.

Ἔπειτα ἐρχονται οἱ ὠφέλειες ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς λαογραφίας. Ἡ πρώτη προέρχεται γενικὰ ἀπὸ τὴ μορφωτικὴ καὶ ἐνημερωτικὴ ἀξία της, ἀπὸ τὴν ὅποια μπορεῖ νὰ ὠφελῆθῃ ὁ κλασσικὸς φιλόλογος, ὁ ἱστορικός, ὁ ἀρχαιολόγος, ὁ φιλόσοφος κ.ἄ. Ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ὠφέλεια, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ ἔθνικο πολιτισμοῦ: «*...ἡ λαογραφία...μᾶς ἀποκαλύπτει οὐχὶ ἀπλῶς καὶ μόνον τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸν ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτοῦ μορφήν...ἀλλὰ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἔθνικο πολιτισμοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποβαίνει ἐπιστήμη κατ' ἐξοχὴν ἔθνικὴ*» (ὁμίλ. 1953, σ. 30).

Ἡ προσφορὰ τοῦ Στ. Κυριακίδη στὴ λαογραφία δὲν περιορίζεται ὁμως μόνον στὶς θεωρητικὲς ἀπόψεις του, ἀλλὰ ὀλοκληρώνεται με τις πραγματείες του, ποὺ ἔδειξαν τὰ πολλὰ θέματά της, τὸν ἐπιστημονικὸ τρόπο ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἐξέτασή τους καὶ τις στενὲς σχέσεις τους με τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ φιλολογία. Ἔτσι ὁ μαθητὴς τοῦ Ν. Πολίτη δὲν κωδικοποίησε μόνον τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου του, ἀλλὰ τὸ μεγάλωσε καὶ τὸ τροποποίησε καί, τὸ σπουδαιότερο, τὸ ἔκανε εὐρύτερα γνωστὸ, θερμαίνοντας ἔτσι τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ κοινοῦ γιὰ τὴ λαογραφικὴ γνώση καὶ ἔρευνα.

Γερὸς φιλόλογος καὶ γόνιμος πανεπιστημιακὸς δάσκαλος ὑπῆρξε ὁ Στίλπων Π. Κυριακίδης, ὅσο λίγοι. Ἡ φυσικὴ του ἐμβριθεία καὶ ἡ σοβαρὴ του διάθεσις δὲν τὸν ἄφηναν νὰ στηρίζεται στὶς παραδόσεις του καὶ στὶς ἔρευνές του μόνο σὲ παραπομπές σὲ πηγές καὶ σὲ βιβλιογραφία, ἀλλὰ συν-ῆθιζε νὰ μελετᾷ ὁ ἴδιος ὅλο τὸ κείμενο ὄλων τῶν πηγῶν ποῦ χρησιμοποιοῦσε. Ἡ κοφτερὴ του κρίσις καὶ ἡ ἀπέραντη μνήμη του ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν εὐσυνείδητη αὐτὴ συνήθειά του τὸ γερὸ φιλόλογο Κυριακίδη.

Τὸν πανεπιστημιακὸ δάσκαλο τὸν θυμούμαστε ἡμεῖς οἱ παλιότεροι φοιτητές του στὶς παραδόσεις του, πῶς δίδασκε ἤρεμα, καθισμένος πάντα στὴν ἐδρα, ἀπὸ λίγες σημειώσεις μπροστά του σὲ μικρὰ τετράγωνα χαρτάκια καὶ μὲ πολλὰς εἰκόνες, ποῦ προβάλλονταν στὴν ὀθόνη δίπλα του ἀπὸ τὸ βοηθό του, καὶ ἀκόμα δὲν ἔχουμε ξεχάσει ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ὅ,τι μᾶς εἶπε στὴν ἱστορία τῆς θρησκείας τῶν Ἀρχαίων ἀπ' τὸ πρωτόγονο Ἀνιμισμὸ ὡς τὴν ἀνθρωπόμορφη ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία. Ὅ,τι μᾶς εἶπε στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας κατοικίας, τροφῆς, ἐνδυμασίας καὶ ἐθίμων ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐθνογραφικὰ στοιχεῖα στὸ βίο τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων ὡς τὴν ἀνοῦσα πολιτισμένη ζωὴ στὴν κλασσικὴ Ἀθήνα.

Ἱστορικὸ καὶ βυζαντινολόγο ἔκαμαν τὸν Κυριακίδη πρῶτα ἡ ἀπασχόλησή του μὲ τὸ βυζαντινὸ λαϊκὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ ἔπειτα ἡ ἐπιστημονικὰ ἀντικειμενικὴ, ἀλλὰ καὶ πατριωτικὰ ἔνθερμή του ὑπεράσπιση τῶν ἑλληνικῶν ἐθνικῶν δικαίων, ποῦ κινδύνευαν κατὰ τὰ ταραγμένα μεταπολεμικὰ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τοὺς δυὸ παγκόσμιους πολέμους.

Τὴν ἀρχὴ τῆς ἰδιαίτερης ἀπασχόλησής του μὲ τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ ἔπος σημειώνει ἡ παλιά του ἐργασία *«Διγενῆς καὶ κάβουρας»* (1918). Ἀκολουθεῖ ἔπειτα σειρὰ ἀπὸ σχετικὰς ἐργασίες, ποῦ δείχνουν καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἔρευνάς του, ὅπως *«Τὰ παιδιά τοῦ δεκαπεντασυλλάβου»* (1923), *«Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας»* (1926), *«Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς δημῶδους ἑλληνικῆς ποιήσεως»* (1934), *«Die Herkunft der neugriechischen Balladen und ihre Beziehung zu den deutschen»* (1936), *«Παρατηρήσεις εἰς τὰ ἀκριτικά ἔπη»* (1946), *«Ἡ δημῶδης ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους»* (1948). Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐργασίες τοῦ ἔδωσαν εὐκαιρία νὰ περιφέρῃ τὸ δέξυ του βλέμμα στὸ πανόραμα τῆς ἱστορίας καὶ νὰ δώσῃ καθαρὸ ἱστορικὸ φόντο στὰ θέματα τῆς μελέτης του. Αὐτὸ ἔκανε π.χ., ὅταν στὴν ἐργασία του *«Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς δημῶδους ἑλληνικῆς ποιήσεως»* μᾶς ἀποκάλυψε τὴ διάλυση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ παρακολούθησε τὴν τύχη τῶν διαφόρων στοιχείων της, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ νεοελληνικὲς *«Παραλογές»* δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά μιὰ ἀπήχησις ἀπὸ τὰ παλιὰ *«Αἰμπρέττα»*, ποῦ σὲ μορφὴ ἔμμετρης περίληψης τῶν διαλογικῶν μερῶν μιᾶς διαλυμένης ἀρχαίας τραγωδίας χορευόταν στὰ τελευταῖα ρωμαϊκὰ χρόνια ἀπ' τὸν «Παντόμομο».

Ἡ υπεράσπιση τῶν ἐθνικῶν δικαίων τῆς πατρίδας του, πού στά χρόνια μετὰ τὸν α΄ παγκόσμιο πόλεμο κινδύνευαν, ξεσπάθωσε στὶς ἐργασίες του: «Ἡ Δυτικὴ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι» (1919), καὶ «Ὁ Μακεδονικὸς Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Νεώτερος» (1926). Στὰ ταραγμένα πάλι χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ὅταν στὶς κομμουνιστικὲς χῶρες χρησιμοποιήθηκε ἡ ἐπιστήμη σὰν μέσο γιὰ πολιτικούς σκοπούς, ἀκούστηκε πάλι ἡ βροντερὴ φωνὴ τοῦ Στίλπωνα Κυριακίδη ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας μὲ τὶς ἐργασίες του: «Ὁ ἑλληνικὸς ζωτικὸς χῶρος ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον» (1945), «Ἡ Θράκη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους» (1946), «Βούλγαροι καὶ Σλάβοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν» (1946), «Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (1946, ἀγγλιστὶ 1955).

Ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησή του αὐτὴ μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἄκριτα καὶ ἀπὸ τὴν υπεράσπιση τῶν ἐθνικῶν δικαίων βγήκε ὁ βυζαντινολόγος Κυριακίδης μὲ τὶς «Βυζαντινὲς Μελέτες» του, καθαρὰ ἐρευνητικὲς καὶ βασικὲς μελέτες σὲ βυζαντινὰ θέματα. Ἀπ' αὐτὲς οἱ ἀριθμημένες II-V, πού ἐκδόθηκαν ὡς Β΄ καὶ Γ΄ τόμος (1933-1939) τῆς Ἐπετηρίδας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πῆραν τὸ Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ μελέτη ἀριθμ. VI: «Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ» (1947) καὶ ἡ μελέτη ἀριθμ. VII: «Ὁ Μομτζίλος καὶ τὸ κράτος του» (1950) μποροῦν νὰ τοποθετηθοῦν στὴ σειρὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κυριακίδη γιὰ τὴν υπεράσπιση τῶν ἐθνικῶν δικαίων.

Τὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα καὶ τὴν πόλη πού τὸν γέννησε, περιοχὲς κατ' ἐξοχὴν βυζαντινὲς, δὲν τὶς ξέχασε ὁ βυζαντινολόγος Κυριακίδης καὶ τὶς ἀφιέρωσε μιὰ μελέτη: «Θρακικὰ ταξίδια. Μποροῦ - Καλέ, Ἀναστασιούπολις, Περιθεώριον» (1930), καὶ τρεῖς διαλέξεις: «Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ὁ ἑλληνισμὸς τῶν συγχρόνων Θρακῶν. Αἱ πόλεις Ξάνθη καὶ Κομοτηνὴ» (1960), πού τυπώθηκαν μὲ ὑποσημειώσεις καὶ παραπομπὲς σὲ πηγὲς καὶ ἀποτελοῦν, ὅπως ὅλες οἱ διαλέξεις τοῦ Κυριακίδη, ἐντελῶς καινούργια ἔρευνα. Ἀπ' αὐτὲς μεταίνομε μὲ μεγάλη μας χαρὰ πάρα πολλὰ γιὰ τὴν ἀγνωστη ὡς τώρα ἱστορία αὐτῶν μερῶν, πού κατὰ τύχη δὲν στάθηκαν στὸ προσκῆνιο τῆς ἱστορίας καὶ στὸ φῶς τῆς ἐπίσημης ἱστοριογραφίας.

Ὅχι μόνο ὁμῶς τὸ λαογραφικὸ καὶ τὸ ἱστορικὸ, ἀλλὰ καὶ γενικὰ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Στ. Κυριακίδη εἶναι στὸ σύνολό του ἐπιβλητικὸ. Ἄν ρίξη κανεὶς μιὰ ματιὰ στὸν κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Κυριακίδη, τὸ δημοσιευμένο στὸν τιμητικὸ τόμο «Προσφορά» (καταρτισμένο ἀπὸ τὴ βοήθου τοῦ Ἐ. Λαζαρίδου) καὶ στὸ Συμπλήρωμα τοῦ καταλόγου αὐτοῦ, πού δημοσιεύεται ἐδῶ, μπορεῖ νὰ μετρήσῃ 771 ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων 114 αὐτοτελεῖς μελέτες, 180 βιβλιοκρισίες, 292 ἄρθρα ἐγκυκλοπαιδείας καὶ πολλὰ ἄλλα. Θαυμαστὴ παραγωγή, ἂν ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι κοντὰ στὰ διοικητικὰ του καθήκοντα - συνεδριάσεις, ἀπολογισμοὺς πεπραγμένων καὶ εἰσηγητι-

κές εκθέσεις για ύποψηφίους εδρών - διηύθυνε ως τὸ θάνατό του τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ τὸ Ἴδρυμά της Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου καὶ ἐξέδιδε ὁ ἴδιος τὸ περιοδικὸ «Μακεδονικά» ἀπὸ τὸ 1941-1964, τὸ περιοδικὸ «Λαογραφία» ἀπὸ τὸ 1920-1951 καὶ μαζί με τὸν καθηγητὴ Λ. Πολίτη τὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά» ἀπὸ τὸ 1952-1964, ἐπέβλεπε ὄλες τὶς ἄλλες ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρείας, κάνοντας ὁ ἴδιος τὴ τελευταία διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν, καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἐξέδωσε μαζί με τὸν Φ. Ἀργέντη τὸ τρίτομον ὀγκῶδες ἔργο: «*Ἡ Χίος παρὰ τοῖς γεωγράφοις καὶ περιηγηταῖς*» (1946).

Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς τοῦ Στ. Κυριακίδη, ποὺ τοῦ ἔγινε τόσο ἀπὸ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ὅσο καὶ ἀπὸ μέρους τῆς ξένης ἐπιστήμης καθρεφτίζεται στὶς τιμητικὰ διακρίσεις ποὺ τοῦ ἀπονεμήθηκαν. Ὀνομάσθηκε Ἀντελιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Παλέρμου καὶ τῆς Σουηδίας. Διατέλεσε τακτικὸ μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τῆς Ἑταιρείας πρὸς προαγωγήν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῆς Λαογραφικῆς Ἐνώσεως τοῦ Ἔσσεν. Ὀνομάσθηκε ἐπίτιμο μέλος τῆς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκλέχθηκε γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς Τοπωνυμῶν Ἀθηνῶν καὶ μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς Μακεδονικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας. Τοῦ ἀπονεμήθηκε τὸ παράσημο Ταξιάρχης Γεωργίου Α', τὸ παράσημο Ταξιάρχης τοῦ Φοίνικος καὶ ἀπὸ τοὺς Γάλλους τὸ παράσημο Ἱππότης τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς.

* * *

Ὅχι μονάχα ὁμως ὁ ἐπιστήμονας Κυριακίδης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος Κυριακίδης ἦταν μιὰ ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία. Ψηλὸς καὶ εὐθυτενῆς, μετὰ τὸ ἀργοκίνητο μεγαλοπρεπὲς παράστημά του, τὴν ὄσπερ φελάκρα του, τὸ μανδαλάκι τῶν γυαλιῶν του στὴ ρίζα τῆς μύτης του, πίσω ἀπὸ τὰ ὁποῖα κύτταζαν σοβαρὰ γκριζο-πράσινα μάτια, ὁ ἀγέλαστος γέρος ἐπέβαλλε σ' ὄλους τὸ σεβασμὸ. Αὐτὸ ὁμως τὸ ἀπὸ ἕξω σκληρὸ κέλυφος τοῦ χαρακτήρα του, ποὺ τὸ εἶχαν σκληρύνει τὰ δύσκολα χρόνια τῆς νιότης του καὶ ἡ πολὺ αὐστηρὴ του μητέρα, ἔκλεινε μέσα του θησαυρὸ ἀπὸ τρυφερὰ αἰσθητά, ποὺ ντρεπόταν νὰ φανερωθοῦν στὸν πολὺ κόσμον, ἀλλὰ ξεθάρεναν καὶ ἔβγαιναν στὸ φανερὸ μόνο μπροστὰ στοὺς δικούς του καὶ σὲ πολὺ στενοὺς φίλους.

Μπροστὰ στὸν ἀγέλαστο καὶ λιγόλογο καθηγητὴ τους οἱ φοιτητὲς του κρατοῦσαν συμμαζεμένοι τρία μέτρα ἀπόστασι ἀσφαλείας. Στὶς ἐξετάσεις ὁμως ζοῦσαν τὴν ἔκκληξή τῆς ζωῆς τους, βρίσκοντας ἕναν ἐξεταστή Κυριακίδη, ποὺ τοὺς χαμογελοῦσε καλόβολα καὶ μετὰ πατρικὴ ὑπομονὴ τοὺς ἐνθάρρυνε συναδελφικά.

Οἱ συνάδελφοί του καθηγητές στό Πανεπιστήμιο αἰσθανόταν βαθύ σεβασμό μπροστά στήν υπέρογκη δύναμη ἐργασίας καί ποσότητα καί ποιότητα παραγωγῆς καί μεγάλο θαυμασμό μπροστά στή κοφτερή κριτική δύναμη τοῦ μυαλοῦ τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, μεγάλου ὀργανωτῆ καί ἀκαταμάχητου ὀρθολογιστῆ, ὅπως ἦταν ὁ Κυριακίδης. Μόνον ἐκεῖνοι, πού ἀπό πρόθεση ἤ ἀπό ἀφέλεια δοκίμασαν νά ξεφύγουν ἀπό τή συνέπεια τῆς Λογικῆς ἢ ἀπό τήν ἐπιταγή τῆς Ἠθικῆς αἰσθάνθηκαν τό τσοῦξιμο τῆς κοφτερῆς κριτικῆς τοῦ Κυριακίδη.

Σωματικά ἀδυνατισμένος καί καταβεβλημένος, ὕστερα ἀπό δυό καρδιακά ἔμφρακτα καί μέρες στό κρεβάτι τῆς κλινικῆς, στά τελευταῖα δυό χρόνια, μέ ὅλες ὅμως τίς πνευματικές του δυνάμεις ἀκέρειες, ἐλέγχοντας τὰ πάντα καί κρίνοντας τὰ πάντα, ὡς τίς τελευταῖες μέρες του, νικήθηκε στό τέλος στήν πάλι με τό Χάρο, σάν ἕνας ἄλλος Διγενής, ὁ καθηγητής Στίλπων Π. Κυριακίδης καί στίς προῖνές ὥρες τῆς 18 Μαρτίου 1964 ὑπέκυψε στήν ἀνθρώπινη μοίρα.

Ὁ ἐπιστήμονας Κυριακίδης, πού τόσα πρόσφερε στήν Ἐπιστήμη, θά μείνη ἀνεξάντλητη πηγή γνώσεων, ὁ δάσκαλος Κυριακίδης, πού τόσο ψηλά στάθηκε στήν ἐκτίμηση ὄλων, θά μείνη μιᾶ ἀλησμόνητη προσωπικότητα καί ὁ ἄνθρωπος Κυριακίδης, πού τόσο σοβαρά πήρε τή ζωή καί τήν ἀνθρώπινη προσπάθεια, θά μείνη ἕνα ἐπιδιώξιμο ἰδανικό σ' ὅλη τή ζωή ὄχι μόνο τῶν μαθητῶν του, ἀλλά καί ὄλων ὅσοι τόν γνώρισαν.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΡΓΑ ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1954 Κ.Ε.

(Βλ. «Προσφορά εις Στίλωνα Π. Κυριακίδην. «Ἑλληνικά». Παράρτημα ἀριθμ. 4. Θεσσαλονίκη 1953, σ. ια'-ξβ').

I. ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Περί τήν ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ὁ Ἑλληνισμός τῶν συγχρόνων Θρακῶν. Αἱ πόλεις Ξάνθη καί Κομοτηνή. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθμ. 36. Θεσσαλονίκη 1960.
2. Eustazio di Tessalonica, la espugnazione di Tessalonica. Testo critico, introduzione, Annuotazione di Stilpon Kyriakidis, proemio di Bruno Lavagnini, versione italiana di Vincenzo Rotolo. [Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, Testi 5, Palermo 1961].
3. Σύντομος ἐπισκόπησις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθμ. 47. Θεσσαλονίκη 1962.

II. ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ

1. Προσθήκη εἰς τὰ περὶ τῆς ἐτυμολογίας καὶ σημασίας τῆς βυζαντινῆς λέξεως «θέμα». «Ἑλληνικά» 13 (1954), σ. 339.
2. Διόρθωσις εἰς χωρίον τοῦ Παχυμέρους. «Ἑλληνικά» 14 (1955), σ. 174-176.
3. Ἐγγραφα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. (Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Εὐθυμίου Διονυσιάτου). «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 363-376.
4. Ἡ Ἀποκριὰ στὸ Βογατσικό. (Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Κ. Τσοῦρκα). «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 382-402.
5. Ἡ παρὰ τὴν Γαλάτισταν Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 402 (Σύμμεικτα).

6. Σημείωμα περί τοῦ ὀνόματος τῆς βυζαντινῆς πόλεως Μελενίκου. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 404 (Σύμμεικτα).
7. Ἑορταστικαὶ πυραὶ ἐν Μακεδονίᾳ. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 407 (Σύμμεικτα).
8. Ἐγγραφα ἐκ Μοσχολόλεως. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 408 (Σύμμεικτα).
9. Ἄσματα (Λεχόβου, Ἄργους Ὀρεστικοῦ). «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 412 (Σύμμεικτα).
10. Δεισιδαμονίαι. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 422-424 (Σύμμεικτα).
11. Ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ Χριστιανισμός. Πρακτικά τοῦ Συνεδρίου Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι 1956.
12. Παρατηρήσεις εἰς τὴν ὁμηρικὴν Νέκυϊαν. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Ζ'. (Μνημόσυνον Χ. Χ. Χαριτωνίδου). Θεσσαλονίκη 1956, σ. 283-321.
13. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς λεγομένης Δευτέρας Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας. «Ἑλληνικά» 15 (1957), σ. 330-349.
14. Zur neugriechischen Ballade. Südosteuropa-Forschungen, 19 (1960), σ. 326-343.
15. The Northern Boundaries of Hellenism in the 7th and 8th Centuries. «Balkan-Studies» 1 (1960), σ. 57-64.
16. Χειρόγραφος Νομοκάνων τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Η'. Θεσσαλονίκη 1960.
17. Μακεδονικὰ ἄσματα καὶ ἔθιμα καὶ δοξασίαι. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 501-531.
18. Ἡ ἐξαγωγή χειρογράφων ἐξ Ἁγίου Ὁρους. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 532-533 (Σύμμεικτα).
19. Ἐπιγραφή ἐπὶ νεολιθικοῦ ὀστράκου Θράκης. «Ἑλληνικά» 17 (1960), σ. 71-74.
20. Ἱστορικὰ σημειώματα Α': Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ λατρεία. Β': Ἡ προέλευσις τῆς στρατιωτικῆς σημασίας τῆς λέξεως θέμα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. «Ἑλληνικά» 17 (1960), σ. 219-246 καὶ 246-251.
21. Τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ καὶ τὸ τουρκικὸν λαϊκὸν μυθιστόρημα τοῦ Κιόρογλου. «Ἑλληνικά» 17 (1960), σ. 252-261.
22. Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἄρθρον εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν (Πυρσοῦ). Ἀθῆναι 1964.

III. EKTENEIS BIBLIOKRISIAI

1. Johannes Th. Kakridis, *Homeric Researches*. Lund 1949. [Skriffer Utgivna Av. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Lund, XLV]. «Ἑλληνικά» 13 (1954), σ. 379-386.
2. V. Laurent, *Documents de Sigillographie Byzantine*. La Collection C. Orghidan. Paris 1952. «Ἑλληνικά» 13 (1954), σ. 387-392.
3. Irène Mélikoff-Sayar, *Le Destan d' Umur Pacha*. (Dusturname I Enveri). Texte; Traduction et Notes, Ouvrage publié avec la Concours du Centre National de la Recherche Scientifique. Paris 1954. (Bibliothèque Byzantine, publié sous la direction de Paul Lemerle. Documents, 2) «Ἑλληνικά» 13 (1954), σ. 392-396.
4. Basile Tatakis, *La Philosophie Byzantine*. Paris 1949. [Émile Brehier, *Histoire de la Philosophie*. Fascicule supplémentaire No 11]. «Ἑλληνικά» 14 (1955), σ. 223-232.
5. John Mavrogordato, *Digenes Akrites*. Edited with an Introduction, Translation and Commentary. Oxford, at the Clarendon Press, 1956. «Ἑλληνικά» 14 (1955), σ. 542-559.
6. Γιάννου Β. Λυκούρη, Ἡ διοίκησις καὶ δικαιοσύνη τῶν τουρκοκρατούμενων νήσων. Αἴγινα-Πόρος-Υἶδρα-Σπέτσαι κ.λ.π. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Ὑδρας καὶ ἄλλων. Ἀθήναι 1954. [Παράρτημα Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν]. «Ἑλληνικά» 14 (1955), σ. 559-561.
7. Johannes Irmscher, *Aus der byzantinischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik*, «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959), σ. 374-375.
8. Constantino Porfirogenito, *De administrando imperio*. Introduzione. A cura di A. Pertusi. «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959), σ. 380-389.
9. A. W. Gomme, *A Historical Commentary on Thucydides*. «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959), σ. 389-392.
10. Bertrand Hemmerdinger, *Essai sur l'histoire du texte de Thucydide*. «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959), σ. 392-395.
11. A. Pertusi, *Scholia vetera in Hesiodi Opera et Dies*. «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959), σ. 395-399.
12. Dorothy Madsen Clay, *A Formal Analysis of the Vocabulary*

- laries of Aeschylus, Sophocles and Euripides. «Ελληνικά» 16 (1958-1959), σ. 399-400.
13. Menandre, Le Dyscolos. Publié par Victor Martin. «Ελληνικά» 16 (1958-1959), σ. 400-401.
14. D. B. Schelow - J. Irmischer, Griechische Städte und einheimische Völker des Schwarzmeergebietes. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 391-394.
15. Rodolphe Guiland, Études Byzantines. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 396-401.
16. Paul Lemerle, L'Émirat d' Aydin. Byzance et l' Occident. (Recherches sur «La Geste d' Umur Pascha»). «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 401-402.
17. Franz Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 403-406.
18. J. Karayannopoulos, Contribution au problème des «thèmes» byzantines. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 406-408.
19. J. Karayannopoulos, Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 408-409.
20. Bertrand Bouvier, Δημοτικά τραγούδια από χειρόγραφο της Μονής Ίβήρων. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 419-428.
21. Stam. C. Caratzas, L' origine des dialectes néo-grecs de l' Italie Méridionale. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 431-432.
22. Herbert Hunger, Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. «Ελληνικά» 17 (1962), σ. 433.

IV. ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

1. M. Lascaris, Survivances dans la toponymie de la Macédoine des «Francs» d' avant et après la IV Croisade. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 450.
2. Στεφ. Α. Κοσιάνου, Ένα ταξίδι στη Χαλκιδική στὰ 1793. Έντυπώσεις και κρίσεις τοῦ Γάλλου Προξένου E. Cousinery. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 452.
3. Α. Π. Λασκαρίδη, Τὸ Ζαγκλιβέρι. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 453.
4. Α. Ρ. Βακαλοπούλου, Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 454.
5. Παρασκευᾶ Ι. Μηλιοπούλου, Μακεδονικά παραμύθια. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 455.
6. Παρασκευᾶ Ι. Μηλιοπούλου, Ὁ κότσυφας ὁ Κύρ- Κώστας και ἄλλα μακεδονικά. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 455.

7. Bernard Vonderlage, Aus mazedonischen Bauerstuben. Mazedonische Legenden, Fabeln und Märchen. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 456.
8. Bernard Vonderlage, Thessaloniki. Bilder aus der Vergangenheit der Stadt, ihre Beziehungen zur deutschen Geschichte. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 456.
9. Ι. Γ. Ξανθοῦ, Ἱστορία τῆς Γευγελῆς καὶ ἔθνικὴ δράσις τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ χωρίων. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 457.
10. Τηλεμάχου Ἀγγέλου, Μεγάροβον καὶ Τύρνοβον, τὰ δύο ἑλληνικὰ φρούρια τῆς πόλεως Μοναστηρίου καὶ φωλεὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 458.
11. Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικὴ προσωπογραφία. (Ἀπὸ τοῦ 148 π.Χ. μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου). «Μακεδονικά» 3 (1956), σ. 459.
12. Franz Babinger, Sultanische Urkunden zur Geschichte der osmanischen Wirtschaft und Staatsverwaltung. München 1956. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 608.
13. Franz Babinger, Die Aufzeichnungen des Genuesen Jacobo de Promontorio de Campis über den Osmanenstaat um 1475. München 1956. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 609.
14. André Guillou, Les archives de Saint-Jean-Prodrôme sur le Mont Menêcée. Paris 1955. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 610.
15. Franz Babinger, Maometto il Conquistatore et il suo tempo. Giulio Einaudi editore 1957. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 614.
16. Χαριλάου Γεωργ. Τσέκου, Ἱστορία τοῦ Ἀσβεστοχωρίου. Θεσσαλονίκη 1957. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 615.
17. Charles Diehl, Byzantium: Greatness and Decline. Transl. from the French by Naomi Walford. With Introduction and Bibliography by Peter Charanis. Rutgers University Press 1957. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 617.
18. Βασιλείου Λαούρδα, Ὁ Μακεδονικὸς Ἄγων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν κατὰ τὸ 1907. (Ἐκθέσεις τοῦ Προξένου Σαχτούρη). Εἰσαγωγή ὑπὸ Πέτρου Πέννα. Ἀθήναι 1958. «Μακεδονικά» 4 (1960), σ. 618.
19. Λίνου Πολίτου, Ὁδηγὸς καταλόγου χειρογράφων. «Ἑλληνικά» 17 (1962), σ. 394-395.
20. Κωνστ. Ν. Τριανταφύλλου, Ἱστορικὸν λεξικὸν τῶν Πατρῶν. «Ἑλληνικά» 17 (1962), σ. 409-410.
21. Κωνστ. Ν. Τριανταφύλλου, Ἡ βυζαντινὴ οἰκογένεια Χαί-

- ρέτη και τὸ ἐν Πάτραις ἀρχεῖον της. «Ἑλληνικά» 17 (1962), σ. 410-412.
22. Σ. Σπαθάρη, Ἀπομνημονεύματα καὶ ἡ τέχνη τοῦ Καραγκιόζη. «Ἑλληνικά» 17 (1962), σ. 418-431.
23. Melanges Octave et Melro Merlier. «Ἑλληνικά» 17 (1962), σ. 434-435.
24. Ἀλέξη Ἀθ. Κύρου, Οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές μας. Ἀθῆναι 1962. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 519-525.
25. Πέτρου Ι. Ἀγγελῆ, Νεστόριον, μία ἐθνικὴ ἐπαλις τοῦ Γράμμου. Ἱστορία - μυθολογία - λαογραφία. Νεστόριον 1959. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 525.
26. Στέργιου Ἀθ. Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικὰ Βεῦς (Νομοῦ Φλωρίνης) κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα. Φλώρινα 1958. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 526.
27. Νικολάου Γ. Φίστα, Τὸ Νυμφαῖον. Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Βλάχων. Θεσσαλονίκη 1962. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 527.
28. Ἴωνος Στεφάνου Δραγούμη, Ἡ Μονὴ τοῦ Προδρόμου καὶ τὸ χωριὸ Λάκκος τῶν Σερρῶν. Ἀπάντηση τοῦ Ἰ. Στ. Δραγούμη (1878-1920), γραμμὴν γαλλικὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1903 ἀπὸ τὰς Σέρρας σὲ γράμμα Ἑλληνοῦ φίλου του ἀπὸ τὸ Παρίσι. Μετάφρασι Φιλίππου Στεφάνου Δραγούμη. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Δ' τόμου τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν». Ἀθῆναι 1961. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 528.
29. Ἀρχεῖον Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Παναγιώτου Δαγκλῆ. Σημειώσεις καὶ ὁδηγίαι Δημοσθένους Φλωριᾶ. Ἐκδοσις κειμένου ὑπὸ Β. Λαούρδα. Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις ὑπὸ Πέτρου Θ. Πέννα. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Δ' τόμου τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν». Ἀθῆναι 1961. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 545.
30. Χρυσοστόμου Καλαφάτη, μητροπολίτου Δράμας, Ἐκθέσεις περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος 1903-1907. Ἐπιμελεῖα Βασιλείου Λαούρδα. Πρόλογος Στίλπωνος Π. Κυριακίδου. Θεσσαλονίκη 1960. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 38]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 547.
31. Βασιλείου Λαούρδα, Ἡ Μητρόπολις Νευροκοπίου 1900-1907. Ἐκθέσεις τῶν μητροπολιτῶν Νικοδήμου καὶ Θεοδωρήτου. Ἐπιμελεῖα Βασιλείου Λαούρδα. Θεσσαλονίκη 1961. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 46]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 548.
32. Παύλου Γύπαρη, Ὁ καθρέπτης τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος 1903-1909. Ἀθῆναι 1962. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 549.

33. Νικ. Κ. Μουτσοπούλου, Τὸ ἀρχοντικό τοῦ Σιὸρ Μανωλάκη στὴ Βέροια. Ἀθήναι 1960. (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ Ζυγός, τεύχος 56-57). «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 551.
34. Νικ. Κ. Μουτσοπούλου, Σιδερένια μακεδονικά ρόπτρα. Θεσσαλονίκη 1961. (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Τέχνη στὴ Θεσσαλονίκη», τόμ. Β', I, σ. 25-34). «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 552.
35. Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Τοπογραφία καὶ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Θεσσαλονίκη 1959. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 31]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 553.
36. Φώτη Ι. Παπανικολάου, Ἱστορία τοῦ Κριμνίου. Θεσσαλονίκη 1959. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 554.
37. Μ. Ἀνδρονίκου - Χ. Μακαρόνα - Ν. Μουτσοπούλου - Γ. Μπακαλάκη, Τὸ ἀνάκτορο τῆς Βεργίνας. Ἀθήναι 1961. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 558.
38. Κ. Δ. Μέρτζιου, Συμπλήρωμα εἰς τὰ «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας». Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν τόμον «Εἰς μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου». Ἀθήναι 1960. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 559.
39. Ἰωάν. Π. Μαμαλάκη, Νέα στοιχεῖα, σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ δεκάτου τετάρτου τόμου (1960) τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1960. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 560.
40. Δημητρίου Ι. Εὐρυγένη, Ὁ Ἵων Δραγοῦμης καὶ ὁ Μακεδονικὸς Ἀγών. Θεσσαλονίκη 1961. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 41]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 561.
41. Δημ. Κανατσούλη, Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. (Διάλεξις). Θεσσαλονίκη 1958. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 24]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 563.
42. Κωνστ. Λ. Κωνσταντινίδου, Ἐρευνα ἐν τῇ Ἄνω Μακεδονίᾳ. Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἡρακλείας τῶν Λυγκηστῶν. Φλώρινα 1960. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 564.
43. Ἀθανασίου Ἡλία Πάσχου, Ἱστορία τῆς Λιγκοβάνης. Θεσσαλονίκη 1962. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 53]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 565.
44. Εὐμενίου Ν. Θεοδωρίδου, Ὁ Νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ, ἀπὸ ἱστορικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, διοικη-

- τικής και έκπολιτιστικής απόψεως. Θεσσαλονίκη 1960. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 566.
45. Γεωργίου Χατζηκυριακού, Σκέψεις και έντυπώσεις εκ περιοδείας ανά την Μακεδονίαν. (1905-1906). Δευτέρα έκδοσις. Πρόλογος Βασιλείου Γ. Χατζηκυριακού. Εισαγωγή Βασιλείου Λαουρδά. Θεσσαλονίκη 1962. [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, αριθ. 58]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 567.
46. Μιλτιάδου Ι. Παπαϊωάννου, Ὁ Θεόδωρος Ζάκας καὶ ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1854. Θεσσαλονίκη 1961. [Ανατύπωση ἀπὸ τὰ «Χρονικά» τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τεύχ. ΝΖ]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 571.
47. Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἐθνος. Ἀγῶνες καὶ θυσία. 1850-1855. Ἐγγραφα Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀθήναι 1962. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 572.
48. Παν. Δ. Μηλιώτη, Ἡ ἐν Νεϊγὸ σύμβασις τῆς ἐλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως τῆς 1/27 Νοεμβρίου 1919 καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς. Θεσσαλονίκη 1962. [Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ίδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 51]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 573.
49. Νικολάου Π. Δελιαλή, Ἡ ἰδιόγραφος διαθήκη τοῦ Νικολάου Κ. Κασομούλη (1795-1871). Ἀθήναι 1961. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 575.
50. Πολυχρόνη Κ. Ἐνεπεκίδη, Συμβολαὶ εἰς τὴν μυστικὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν κίνησιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Berlin 1960. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 576.
51. Πάνου Παπασταμάτη, Ὁ ὄπλαρχηγὸς καπετὰν Λάκης Πύρλας. Φλώρινα 1960. [Ἀριστοτέλης, ἔτ. Δ', τεύχ. 20ον]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 578.
52. Ἰφιγενείας Διδασκάλου, Καστοριανὰ. Θεσσαλονίκη 1959. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 579.
53. Ἰφιγενείας Γρ. Διδασκάλου, Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τῆς Καστοριᾶς. Διάλεξις ὀργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς «Μακεδονικῆς Ἐστίας». Ἀθήναι 1963. [Μακεδονικὴ Ἐστία, 2]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 580.
54. Νάση Ἀλευρᾶ, Ὁ Φανὸς στὴ Κοζάνη. (Λαογραφικὴ μελέτη μὲ ὄλα τὰ τραγοῦδια ἀπ' τὸ Φανό). Κοζάνη 1962. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 581.
55. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Μιχαὴλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης. (Προσωπογραφικά). Θεσσαλονίκη 1956. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστη-

- μονικῆς Ἐπετηρίδος Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Τόμ. Ζ'. Μνημόσυ-
νον Χ. Χ. Χαριτωνίδου). «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 582.
56. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Οἱ ἱδρυταὶ τῆς ἐν Θεσσαλονίκη Μονῆς τῶν Βλα-
τάδων. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τιμητικοῦ τόμου εἰς τὸν Ἅγιον Γρη-
γόριον Παλαμᾶν 1359-1959). Θεσσαλονίκη 1959. «Μακεδονικά»
5 (1963), σ. 582.
57. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Ὁ ρόλος τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν πολιτικὴν
καὶ στρατιωτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Δύο διαλέξεις πρὸς
τελειοφοίτους στρατιωτικῶν Σχολῶν. Θεσσαλονίκη 1962. [Ἐ-
ταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου
τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 24]. «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 583.
58. Γεωργίου Μόδη, Ἡ Μακεδονία μας καὶ ἡ Μακεδονικὴ Μειονό-
της. Ἀθήναι 1962. [Μακεδονικὴ Ἔστια]. «Μακεδονικά» 5 (1963),
σ. 584.

V. ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

1. R. M. Dawkins (1871-1955). «Ἑλληνικά» 14 (1955), σ. 291-292.
2. Κωνσταντῖνος Ι. Ἀμαντος (1874-1960). «Ἑλληνικά» 17
(1962), σ. 483-487.
3. Hugo Herding (1878-1961). «Μακεδονικά» 5 (1963), σ. 592.
4. Ἀντώνιος Κεραμόπουλος (1870-1961). «Μακεδονικά»
5 (1963), σ. 593.